

פרק כ"ט / דוד במחנה פלשתים

נראה אפוא, שאכן חשוב היה מבחינת הסיפור להקדים את פרשת בעלת האוב לפרקנו, על אף שהיא התרחשה מאוחר יותר. על חשיבותו של שינוי זה נעמוד להלן.

ב. הוויכוח

המקרא מתאר את הליכת דוד עם אכיש, ואת הוויכוח בין אכיש לבין יתר שרי פלשתים בשאלת צירופו למערכה:

(ב) וְסַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים עֲבָרִים לְמֵאוֹת וְלֶאֱלָפִים וְדָוָד וְאֲנָשָׁיו עֲבָרִים בְּאַחֲרֵיהֶם עִם אַכִּישׁ: (ג) וַיֹּאמְרוּ שָׂרֵי פְּלִשְׁתִּים מָה הָעֲבָרִים³ הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר אַכִּישׁ אֶל שָׂרֵי פְּלִשְׁתִּים הֲלוֹא זֶה דָּוִד עֶבֶד שְׂאוֹל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיָה אִתִּי זֶה יָמִים אִוְּזָה שָׁנִים וְלֹא מָצָאתִי בּוֹ מְאוּמָה מִיּוֹם נָפְלוֹ⁴ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (ד) וַיִּקְצְפוּ עָלָיו שָׂרֵי⁵ פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לוֹ שָׂרֵי פְּלִשְׁתִּים הֲשֵׁב אֶת הָאִישׁ וְיָשֵׁב אֶל מְקוֹמוֹ אֲשֶׁר הִפְקַדְתּוֹ שָׁם וְלֹא יָרַד עִמָּנוּ בְּמִלְחָמָה וְלֹא יִהְיֶה לָנוּ לְשֹׁטֵן בְּמִלְחָמָה וּבְמָה יִתְרַצֶּה זֶה אֶל אֲדֹנָיו הֲלוֹא בְּרָאשֵׁי הָאֲנָשִׁים הָהֵם: (ה) הֲלוֹא זֶה דָּוִד אֲשֶׁר יַעֲנֶנוּ לוֹ בְּמַחְלוֹת לֵאמֹר הֲכֶּה שְׂאוֹל בְּאֲלָפָיו וְדָוִד בְּרַבְבָּתּוֹ:

שרי פלשתים מתווכחים עם אכיש על נאמנותו של דוד. לדעת אכיש, דוד נאמן לו לחלוטין, והוא למעשה כשכיר חרב במחנה, ממש כשם שבצבא ישראל שירתו גם נכרים, כאחימלך החתי ודואג האדומי. שרי פלשתים, לעומתם,

3 עמדנו כבר בעבר (פרק ד', שיעור 7 הערה 3) על כך שבשם "עברים" כינו הגויים את בני ישראל, ולא פעם כינו גם בני ישראל את עצמם כך כשדיברו עם גויים. בכמה מקומות, כמו בפסוקנו, נראה כינוי זה ככינוי גנאי, כגון לעיל י"ד, יא. וייתכן שיש כאן גם לשון נופל על לשון, שכן בפסוק הקודם נזכר פעמיים "וסרני פלשתים עברים למאות ולאלפים ודוד ואנשיו עברים באחריה עם אכיש", ובדומה לאמור לעיל (י"ג, ז) "ועברים עברו את הירדן ארץ גד וגלעד".

4 לדעת רש"י, "מיום נפלו" היינו: "מיום חנייתו עלי", ומוסיף רד"ק ש'נפל' משמעו 'שכן', כמו "על פני כל אחיו נפל" (בראשית כ"ה, יח). ברם, נראה שבהקשר זה בא הפועל במשמע 'עריקה', וכפי שמצינו במקומות אחרים, כגון: "הישב בעיר הזאת ומות בקרב ובקרב ובקרב והיוצא ונפל על הפשדים הצרים עליכם וחקיה וחקיה לו נפשו לשלל" (ירמיהו כ"א, ט); "ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל הפשדים אתה נפל" (שם ל"ז, יג). באופן מיוחד בולטת משמעות זאת בפסוק המתייחס לפרקנו בספר דברי הימים: "וממנשה נפלו על דוד בָּאוֹ עִם פְּלִשְׁתִּים עַל שְׂאוֹל לְמַלְחָמָה וְלֹא עָזְרָם כִּי בְעֵצָה שָׁלְחָהוּ סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים לֵאמֹר בְּרָאשֵׁינוּ יְפוּל אֶל אֲדֹנָיו שְׂאוֹל" (דה"א י"ב, כ). ועיין גם מ"ב ז, ד.

5 המקרא נוקט לאורך הפרק בביטויים המתחלפים "סרני פלשתים" ו"שרי פלשתים", ומשמעותם נראית זהה. אבל יונתן תרגם "סרני" "טורני", ו"שרי" – "רברבי", ומשמע שמדובר לדעתו בשתי קבוצות שונות של ראשי הצבא.

6 "בראשי האנשים ההם" משמעו 'בראשינו', אלא שאנשים נהגו להימנע מלדבר על עצמם בלשון קללה, ותלו אותה באחרים; ואכן, בפסוק הנזכר בהערה 4 נאמר "כי בעצה שלחהו סרני פלשתים לאמר בראשינו יפול אל אדניו שואל" (דה"א י"ב, כ). תופעה זו מוכרת גם מהקשרים אחרים במקרא, כגון במדבר ט"ז, יד, "הענינו האנשים ההם תנקה"; ועיין לעיל כ, טז, ו"בשם ה' מיד איבד דוד".

א. סדר הפרקים

לאחר הסיפור הדרמטי על שואל ובעלת האוב, חוזר המקרא לתאר את קורותיו של דוד. כזכור, בפרק כ"ז סופר כיצד הוליך דוד שולל את אכיש מלך גת, באמרו כי הוא פושט על יהודה, בשעה שפשט באמת על הגשורי והגזרי והעמלקי. בדרך זו יצר דוד אצל אכיש רושם כאילו ניתק את הקשר עם עם ישראל, ויהיה נכון לצאת עמו למלחמה נגדם. ציינו שם (שיעור 52) שבדרכו זו של דוד הייתה גם בעיה, שכן נכונותו להציג את עצמו כבוגד בעמו הייתה צעד חריף מדי, שהיה בו גם ממד של חילול השם, אף אם כוונותיו הנסתרות של דוד היו לסייע לעמו.

פרקנו פותח בתיאור מקום המערכה:

(א) וַיִּקְבְּצוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת כָּל מַחֲנֵיהֶם אַפְקָה וַיִּשְׂרְאֵל חֲנִים בְּעֵין אֲשֶׁר בְּיַזְרְעֵאל:

תיאור זה מפתיע במקצת, שכן בפרק הקודם נאמר "ויקבצו פלשתים ויבאו ויחנו בשונם ויקבץ שואל את כל ישראל ויחנו בגלבע" (כ"ח, ד). מדוע אפוא נאמר בפרקנו שהפלשתים נקבצו באפק? אמנם מקומות שונים בארץ כונו "אפק"¹, אך גם העיר הצפונית ביותר בשם זה – באזור ראש העין של היום – מצויה דרומה לשונם² ולעין אשר ביזרעאל! מכאן ניתן להסיק, שהמסופר בפרקנו התרחש למעשה לפני המסופר בפרק כ"ט, ומתואר כאן השלב הראשון בכינוס שני הצבאות, שנערך באזור מרכז הארץ, לפני העלייה למקום המערכה בצפון. ואכן, רק בסיום פרקנו נאמר: "ופלשתים עלו יזרעאל" (פס' יא).

קביעה זו מעוררת, כמובן, את השאלה, מדוע הביא המקרא את פרקנו אחרי פרק כ"ח. לכאורה היה פשוט הרבה יותר לסמוך אותו לפרק כ"ז, שעסק ממילא ביחסי דוד ואכיש, ולהביא רק לאחריו את סיפור שואל ובעלת האוב – לא רק מפני שמדובר בסיפור אחר, אלא משום שמבחינה כרונולוגית סיפור זה באמת אירע מאוחר יותר, בשלב מתקדם יותר של המערכה!

1 בספר יהושע אנו מוצאים, כנראה, ארבע ערים שונות שכוננו בשם זה: ביהושע י"ג, ד, בתיאור "הארץ הנשארת", נזכר "עד אפקה עד גבול האמרי", ושם הכוונה לעיר הסמוכה לגבול האמורי; בט"ו, נג נזכרת אפק בין ערי יהודה, ואילו ב"ט, ל מוזכרת עיר בשם זה בנחלת אשר (וכן בשופטים א', לא); והאזכור הרביעי הוא ב"ב, יח, "מלך אפק אָחַד מֶלֶךְ לְשָׂרוֹן אָחַד", משם ניתן ללמוד על קיומה של עיר בשם זה באזור השרון – ומסתבר שזוהי העיר הנזכרת לעיל ד', א, המרוחקת מהלך יום משילה. את ריבוי הערים בשם זה ניתן להסביר באחת משתי דרכים: או שהמילה נגזרת מ'אפיק' – נחל (עיין איוב ו', טו; תהילים מ"ב, א) – וערים הסמוכות לנחל נקראו בשם זה; או שהיא קשורה למילה האכדית 'אפק', שמשמעותה מבצר, ושם זה ניתן לערים מבוצרות.

2 שונם היא עיר בנחלת יששכר (עיין יהושע י"ט, יח), ויש מזהים אותה עם הכפר סולם, דרומית-מערבית לגבעת המורה.

מתבטאת בשני מישורים. ראשית, אכיש מתואר כאן כדמות מוסרית, תמימה במקצת. אכיש היה, כזכור, המלך שהציל את דוד, ולא הרגו כדרישת אנשיו (עייני פרק כ"א). הוא נותן בדוד אמן מלא ואומר בפניו את 'שבחיו', שבמוקדם "כי יִשָּׁר אֶתָּה": שבח צורם במקצת לאור התנהגותו הערמומית של דוד, אף אם נועדה ביסודה למטרות חיוביות.

שנית, כפי שכבר ציינו, גם הצגתו של דוד את עצמו כבוגד בעמו נראית בעייתית. האומנם ראוי שדוד, כעובד ה', יתייחס לעמו שלו כאל "אֵיבֵי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ"?¹⁰ דומה שאפילו אכיש הרגיש בבעייתיות זו, ובפנותו לדוד הוא אומר לו: "וְעַתָּה הַשָּׁכֵם בְּבֶקֶר וְעַבְדֵי אֲדֹנָי אֲשֶׁר בָּאוּ אִתְּךָ". כביכול רומז אכיש לדוד: אני מאמין לך שבנסיבות מסוימות אכן יש לך אינטרס משותף אתי, אך עדיין אני רואה צורך בכך שתתכחש לגמרי למוצאך.

כמובן, ההוכחה העיקרית לבעייתיות בדרכו של דוד היא האירועים שהתרחשו באותם רגעים ממש במחנהו שבצקלג, אירועים שלא היו מתרחשים כלל אילו נותר דוד שם. אבל על נושא זה נרחיב בע"ה בפרק הבא.

ג. בוקר אור

את עיונונו בפרק זה נסיים בשני הפסוקים האחרונים:

(י) וְעַתָּה הַשָּׁכֵם בְּבֶקֶר וְעַבְדֵי אֲדֹנָי אֲשֶׁר בָּאוּ אִתְּךָ וְהַשְׁכַּמְתֶּם בְּבֶקֶר וְאֹר לָכֶם וְלָכוּ: (יא) וַיִּשְׁכֶם דָּוִד הוּא וְאֲנָשָׁיו לְלֶכֶת בְּבֶקֶר לְשׁוּב אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וּפְלִשְׁתִּים עָלוּ יִזְרְעֵאל:

למרות כישלון תכניתו של דוד, מסתיים הפרק בנימה חיובית ואופטימית, המתבטאת בחזרה משולשת על המילה "בֶּקֶר", בתוספת המילה "אור". דברים אלו עומדים בניגוד מובהק לאווירה הקודרת ששררה בסיפור הקודם, שתחילתו "וַיָּבֹאוּ אֶל הָאִשָּׁה לִילָה" (כ"ה, ח), וסופו "וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ בַלַּיְלָה הַהוּא" (שם, כה).

ואולי זוהי סיבה נוספת לסדר הפרקים – בדרך זו מסמל המקרא את שני התהליכים המקבילים: שמשו של שאול שוקעת והולכת, ומנגד מפציע השחר על יומו של דוד.¹¹

10 אמנם ניתן לטעון שדוד ניסח את דבריו בכוונה כך, באופן שניתן להבינם גם כמתייחסים לפלשתים, אויביו של המלך שאול. ועדיין לא יצאה לשונו מכלל משמעות פשוטה המעוררת הבנה בעייתית בנוגע לדוד.

11 תופעה זו חוזרת על עצמה גם בהמשך הדרך, בימי הממלכה המפוצלת בין דוד, המולך על יהודה, ובין איש בושת, המולך על ישראל. בתקופה קצרה זו (שמ"ב ב'-ד') נמשך התהליך של הידרדרות בית שאול והתחזקות בית דוד, כפי שמעיד המקרא במפורש "וְתִהְיֶה הַמְּלָכָה אֲרָכָה בֵּין בֵּית שְׂאוּל וּבֵין בֵּית דָּוִד וְדָוִד הַלֵּךְ וְחֹזֵק וּבֵית שְׂאוּל הַלְּכִים וְדִלִּים" (שמ"ב ג', א). הניגוד בין דימויי האור והיום לדימויי החושך והלילה מלווה גם שם את התהליך, וכך נאמר בסיום המערכה בגבעון בין יואב בן צרויה, שר צבא דוד, לבין אבנר בן נר, שר צבא בית שאול: "וְאֲבָנָר וְאֲנָשָׁיו הִלְכוּ בְּעֶרְבָה פֶלַל הַלַּיְלָה הַהוּא... וַיֵּלְכוּ כָל הַלַּיְלָה יוֹאֵב וְאֲנָשָׁיו וַיָּרָא לָהֶם בְּחֶבְרוֹן" (שם ב', כט, לב).

טוענים שנאמנותו של דוד, גיבור ישראל, נתונה לעמו, ובשעת מבחן הוא יפעל כגיס חמישי.

מי צדק בוויכוח? האם באמת התכוון דוד להילחם בצבאו של שאול, או שמא לפגוע בפלשתים? מבחינה הגיונית, ברור שדוד לא התכוון באמת לפגוע בבני עמו – אך היכן רמוז הדבר במקרא עצמו? סביר להניח, שהתשובה לכך נעוצה בפרק כ"ז. כאמור לעיל, דוד רכש את אמונו של אכיש בדרך של הטעיה, ועל כן מסתבר שגם כאן נפל אכיש ברשתו של דוד. כשם שבפרק כ"ז פגע דוד בשבטי הדרום הנכריים והציג לאכיש מצגת שווא כאילו הוא פוגע בישראל, כך גם בפרקנו: דוד רצה להמשיך את הרמייה כלפי פלשתים, ולהושיע את ישראל בדרך זו. סרני פלשתים סיכלו אפוא את ניסיונו של דוד להערים על אכיש, ובכך להשפיע על תוצאות המלחמה.

כעת נוכל לחזור לשאלת סדר הפרקים שהעלינו לעיל. לו הופיע פרקנו מיד לאחר פרק כ"ז, לא הייתה בידינו תשובה לשאלה מדוע באמת לא הצליחה מזימתו של דוד. משום כך בא קודם לכן פרק כ"ח, בו הוברר כי שאול הולך לקראת תבוסה במלחמה, כחלק מן העונש שנגזר עליו, ואשר עליו נודע לו בפרשת בעלת האוב. לפיכך סיבב ה' את האירועים באופן שתכניתו של דוד לא תעלה בידו.

מכל מקום, דוד אינו ממחר להסכים עם אכיש, והוא ממשיך את הוויכוח עמו:

(ו) וַיִּקְרָא אֶכִישׁ אֶל דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵלָיו חֵי ה' כִּי יִשָּׁר אֶתָּה וְטוֹב בְּעֵינַי צִאתְךָ וּבֹאֲךָ אֵתִי בַמַּחֲנֶה כִּי לֹא מִצִּאתִי בְךָ רָעָה מִיּוֹם בֹּאֲךָ אֵלָי עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּבְעֵינַי הַסְּרָנִים לֹא טוֹב אֶתָּה: (ז) וְעַתָּה שׁוּב וְלֵךְ בְּשָׁלוֹם וְלֹא תַעֲשֶׂה רָעָה בְּעֵינַי סְרָנֵי פְלִשְׁתִּים: (ח) וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל אֶכִישׁ כִּי מָה עֲשִׂיתִי וּמָה מִצִּאתְךָ בְּעַבְדְּךָ מִיּוֹם אֲשֶׁר הִיִּיתִי לְפָנֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא אָבֹא וְנִלְחַמְתִּי בְּאֵיבֵי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ: (ט) וַיַּעַן אֶכִישׁ וַיֹּאמֶר אֶל דָּוִד יְדַעְתִּי כִּי טוֹב אֶתָּה בְּעֵינַי כְּמִלְאֲךָ אֶ-לֵהִים⁹ אֲךָ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים אָמְרוּ לֹא יַעֲלֶה עִמָּנוּ בַּמַּלְחָמָה: (י) וְעַתָּה הַשָּׁכֵם בְּבֶקֶר וְעַבְדֵי אֲדֹנָי אֲשֶׁר בָּאוּ אִתְּךָ וְהַשְׁכַּמְתֶּם בְּבֶקֶר וְאֹר לָכֶם וְלָכוּ:

לשם מה האריך המקרא בוויכוח זה שבין דוד לבין אכיש? דומה שכאן באה לידי ביטוי הנקודה השנייה בסיפור: הבעייתיות בדרכו של דוד, שכבר רמזנו עליה. בעייתיות זו

7 השבועה בשם ה' בפי אכיש מפתיעה למדיי. רד"ק כתב: "כי הכל מודים כי הוא הסבה הראשונה, ובעבור השבעו לדוד נשבע בשם שמאמין בו דוד". ייתכן גם שאכיש נשבע בשם אלוהיו, והמקרא החליף זאת בשם ה'.

8 בכמה מקומות במקרא מופיעה המילה "שלום" כניגוד ל"רע", כגון: "ויוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא רע" (ישעיהו מ"ה, ז). ועיני תהילים ז', ה; משלי י"ב, כ.

9 מעניין ששני אנשים נוספים, האישה התקועית (שמ"ב י"ד, יז, כ) ומפיבושת (שם י"ט, כח), השווו את דוד למלאך ה', ואין ספק שהדבר מעיד על מעלתו של דוד ועל אישיותו הכריזמטית. השוואה זו מנוגדת ליחסם של הפלשתים, שהשוו את דוד ל"שטן" (פס' ד) – מונח העומד בניגוד למלאך במקומות אחרים במקרא, עיני: זכריה ג', א-ב; איוב א', ו.

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תשס"ח *
* עורך: בעז קלוש *
* *
* *
* בית המדרש הווירטואלי שליך ישיבת הר עציון *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* *